

Фокіна-Мезенцева К.В.,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри бізнес-економіки,
Київський національний університет технологій та дизайну

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В ПРОЦЕСІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Фокіна-Мезенцева К.В. Особливості соціально-економічного розвитку України в процесі глобалізації. У статті розглядається процес впливу глобалізації на особливості соціально-економічного розвитку України. Узагальнено науково-теоретичні підходи до визначення сутнісних характеристик процесу глобалізації. Висвітлюється питання позитивних і негативних сторін глобалізації економіки України.

Ключові слова: глобалізація, процес, економіка, інтеграція, економічна «глобалізація», макро-рівень, держава.

Фокина-Мезенцева К.В. Особенности социально-экономического развития Украины в процессе глобализации. В статье рассматривается процесс влияния глобализации на особенности социально-экономического развития Украины. Проведен обзор научно-теоретических подходов к определению существенных характеристик процесса глобализации. Освещается вопрос положительных и отрицательных сторон глобализации экономики Украины.

Ключевые слова: глобализация, процесс, экономика, интеграция, экономическая «глобализация», макроуровень, государство.

Fokina-Mezentseva K.V. Features of socio-economic development of Ukraine in the process of globalization. The article examines the process of globalization's impact on the peculiarities of socio-economic development of Ukraine. Generalized theoretical and theoretical approaches to the definition of essential characteristics of the process of globalization. The issue of positive and negative aspects of globalization of the Ukrainian economy is highlighted.

Key words: globalization, process, economy, integration, economic “globalization”, macro level, state.

Постановка проблеми. Глобалізація є об'єктивним і всеохопним процесом, притаманним сучасному розвитку світової економіки. Неможливо зупинити поступальний об'єднавчий рух, спрямований на залучення України в інтеграційні процеси, а це викликає різноманітні й неоднозначні наслідки для національної економіки, які насамперед позначаються на фінансовому секторі країни. Позитивний або негативний вектор цих наслідків багато в чому залежить від рівня розвитку національної фінансової системи, позиції країни у світовому господарстві. Глобальна конкурентоспроможність економіки країни обумовлюється стабільністю фінансової системи та ефективністю її адаптації у міжнародному фінансовому середовищі.

Процес глобалізації є однією з найактуальніших проблем на сьогодні оскільки характеризує стан і розвиток сучасної економічної системи.

Глобалізація стала настільки звичним явищем, що людина навіть не помічає, що живе в оточенні інтернаціонально вироблених речей,

користується благами, що мають міжнародне забарвлення. В цьому полягає глибинний сенс побутового сприйняття глобалізації: жити у міжнародних взаємозалежних економічних системах і сприймати це як національний економічний простір.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз сутності глобалізації, її причини і наслідки, знайшли своє відображення у дослідженнях вітчизняних і західних вчених-економістів Ейка К., Дж. Стігліца, Косолапов Н., Левіт Т., Білорус О., Браун Л., Філіпенка А., Гейця В., Лукьяненко Д., Іноземцева В., Шишкова Ю. та ін. В їхніх працях з'ясовується сутність, закономірності та рушійні сили глобалізації, характер участі в ній як розвинених країн, так і країн, що розвиваються.

Проведені дослідження в наукових роботах не можуть дати повне уявлення і розкрити весь спектр впливу глобалізації на особливості соціально-економічного розвитку України, що й обумовлює необхідність подальшого дослідження даної проблеми.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд процесу впливу глобалізації на особливості соціально-економічного розвитку України.

Виклад основного матеріалу. Складність і масштабність впливу глобалізації світової економіки для країн з ринковою організацією економічних процесів полягає у ризику загострення диспропорцій (нерівномірності) соціально-економічного розвитку територій (регіонів) країни. Необхідно відзначити, що сама по собі глобалізація не має ні позитивного, ні негативного впливу на розвиток національної економіки, тобто процес глобалізації виступає певною «точкою біфуркації», в якій економічна система знаходиться на межі вибору можливого напрямку її розвитку. Процеси глобального розвитку, у рамках яких структури національного виробництва і фінансів стають взаємозалежними, прискорюються в результаті збільшення кількості укладених і реалізованих зовнішніх операцій. Глобалізація, що охопила всі регіони і сектори світового господарства, принципово змінює співвідношення між зовнішніми і внутрішніми чинниками розвитку національних господарств на користь перших. Жодна національна економіка, незалежно від розмірів країн (великі, середні, малі) і рівня розвитку (розвинуті, такі, що розвиваються або перехідні), не може більше бути самодостатньою, виходячи з наявних чинників виробництва, технологій і потреби в капіталі. Жодна держава не в змозі раціонально формувати і реалізовувати економічну стратегію розвитку, не враховуючи пріоритети і норми поведінки основних учасників світогосподарської діяльності [6, с. 15].

Термін «глобалізація» є одним з найбільш дискусійних наукових категорій. Існує цілий ряд підходів до його сучасного тлумачення.

Старостіна А. та Кравченко В., Прушківська Е. та Шевченко Ю. систематизували існуючі визначення глобалізації за сутністю явища: глобалізація як явище або феномен; глобалізація як новий етап суспільного розвитку; глобалізація як процес. Виявляючи глибоке переконання, що глобалізація за своєю сутністю є процесом, систематизуємо визначення глобалізації за напрямками процесів. Ян Шолте, визначає п'ять напрямків-характеристик глобалізації: інтернаціоналізація, лібералізація, універсалізація, модернізація, детериторізація [2, с. 73]. Доповнивши вказаний перелік ще одним напрямком – віртуалізація, спробуємо дати характеристику кожному з них.

Глобалізація як віртуалізація характеризується волею сучасного суспільства до віртуальності, причому віртуалізується не тільки суспільство, але й породжена в ньому особистість. Internet виступає засобом трансформації особистості та су-

спільства в цілому. Інтенсивний розвиток мережі Internet, на думку Р. Маклюена, перетворив людство на велике «глобальне село», і дав можливість для спілкування людям із різних частин планети, при цьому віртуальні комунікації здаються значній частині людей більш привабливими, ніж безпосереднє вербальне людське спілкування. Тобто вони сприймають віртуальну реальність як більш комфортне середовище існування [8, с. 2]. Поява віртуального середовища приводить до змін форм і стилю соціальних взаємодій, зокрема владно-суспільних взаємовідносин.

Економічна «глобалізація» – це історичний процес, що є результатом новаторства у суспільстві і технічного прогресу. Цим терміном називають усезростаючий ступінь інтеграції країн в усьому світі, обумовлений насамперед торговими і фінансовими потоками. Іноді під ним мається на увазі також рух людей (праці) і знань (технологій) через міжнародні кордони. Глобалізації властиві також більш широкі культурні, політичні й екологічні параметри.

Економічний аспект – головний чинник розвитку усього процесу глобалізації. На думку К. Ейна, головний феномен глобалізації полягає в незаперечній капіталістичній експансії, у її завоюваннях і підпорядкуванні інших способів виробництва й обороту, а також у гегемонізації її цінностей у світовому масштабі. За всіма ознаками розвиток капіталізму фактично перетворив світ в автономну систему виробництва і розподілу, єдиний ринок, використання якого веде до породження глобальної масової культури, що є результатом глобального маркетингу і постійного розвитку комунікативних технологій [2, с. 5].

Завдяки діяльності економічних чинників – транснаціональних корпорацій (ТНК) і транснаціональних банків (ТНБ) – держави і регіональні інтеграційні об'єднання прагнуть до економічної активності поза своїми територіальними кордонами. Передумовами економічної глобалізації стали: лібералізація торгівлі, створення офшорних зон, фритредерська політика, усунення міжнародних бар'єрів для інвестицій і т.д. На сьогодні ТНК контролюють близько половини світового промислового виробництва, 63% зовнішньої торгівлі, а також приблизно 4/5 патентів і ліцензій на нову техніку, технології і «ноу-хау» [5, с. 131].

За рейтингами міжнародних економічних організацій Україна за рівнем конкурентоздатності посідає одне з останніх місць. Курс уряду на лібералізацію зовнішніх відносин не виправдав покладених на нього надій і не реалізував конкурентні переваги нашої держави. Доцільність лібералізації зовнішньоекономічних відносин мала б бути досліджена на перших етапах

відкриття кордонів, оскільки далеко не однакові умови та розбіжності обумовлювали суттєву різницю між економічними системами України від високорозвинених країн. Показники розвитку української економіки порівняно із найбільшими торговельними партнерами свідчать про недоречність беззастережного відкриття кордонів. Так, за даними Світового банку, валовий національний продукт (ВНП) на душу населення в Україні є одним з найнижчих у світі (вона посідає 135 місце). Виробничо-промисловий комплекс України нездатний адаптуватися до попиту на світовому ринку, про що говорить досить низький ВНП на душу населення.

Глобалізація виявилася досить суперечливим процесом, що приніс люду як великі досягнення, так і проблеми. Виділяють позитивні наслідки, такі як стимулювання розвитку нових технологій, поглиблення спеціалізації, економія на масштабах виробництва та інші, так і негативні, наприклад фінансові кризи, різного роду війни, безконтрольний рух капіталів і т.д.

Позитиви і негативи глобалізації, нашаровуючись одні на одних, викликають кумулятивний ефект, який поглиблює нестабільність національної і світової економіки.

Позитивні очевидні: по-перше, це можливість брати активну участь в обговоренні режимів регулювання міжнародних економічних відносин, а не бути осторонь, як це спостерігається нині. По-друге, відбудеться скорочення витрат на здійснення зовнішньоекономічних операцій, що є дуже важливо, оскільки загальне підвищення цінової конкурентоспроможності українських виробників – найактуальніше питання сьогодення. Цим самим наша країна виконає одну з головних умов поглиблення відносин з Європейським союзом та отримає можливість захисту національних інтересів та підприємств відповідно до міжнародних форм та процедур, що мінімально залежать від коливання політичних відносин з тією чи іншою країною.

Крім того, глобалізація може сприяти вільному та широкому розповсюдженню капіталів, зростанню зарубіжних інвестицій, розширенню можливостей для розвитку інфраструктури, полегшенню контактів між людьми різних країн.

Аналізуючи вплив глобалізації на економічний розвиток тієї або іншої країни, не можна ставити завдання пошуку єдиного універсального механізму ліквідації негативних наслідків глобалізації. Слід виявити національні особливості в етнічному, історичному, ресурсному та геополітичному сенсі. Наслідки глобалізації слід розглядати в розрізі окремих груп країн. З одного боку, відбувається прискорення науково-техніч-

ного прогресу, залучення всіх країн у глобальне виробництво і перерозподіл шляхом поглиблення міжнародного поділу праці, відкриваються нові можливості для розширення торгівлі, інтенсивного руху капіталу. Але цей процес створює серйозні труднощі в країнах, що розвиваються, які не встигають пристосовуватися до швидко мінливих вимог економічного розвитку. У таких країнах посилюються проблеми екологічних, політичних, економічних криз, відсутня безпека, відбувається розшарування населення, зростає нерівність та злидні.

Для України стратегічно важливою метою має стати стимулювання структурних реформ усередині країни, спрямованих на забезпечення конкурентоспроможності у відкритому ринковому середовищі, що є стратегічно важливою метою.

На жаль, на сьогодні Україна недостатньо залучена до цих процесів, оскільки вона:

- досить непослідовно запроваджує економічну лібералізацію;
- значно відстає від провідних держав світу в галузі інформатизації та розвитку інформаційних технологій;
- не звертає належної уваги на координацію своєї зовнішньоекономічної політики з іншими пострадянськими й постсоціалістичними країнами, що розвиваються;
- перебуває лише на початку формування власних ТНК, конкурентоспроможних на глобальному рівні й здатних до здійснення глобальної стратегії розвитку;
- це робить політику мало гнучкою та послаблює зовнішні позиції загалом.

Глобалізація спричинює серйозні негативні наслідки – вона загрожує майбутньому людської цивілізації, шкідливо впливає на клімат, погіршує якість та рівень життя. Виникає пригнічення розвитку окремих галузей (секторів) національної економіки, які виявляються не готовими до повноцінної міжнародної конкуренції, заміщення їх імпортом.

Одним з основних негативних наслідків глобалізації є посилення і наростання масштабів екологічних проблем, до найважливіших з яких відносяться забруднення навколишнього середовища, руйнування її елементів і нехватка ресурсів для економічної діяльності: вони стали усвідомлюватися як загроза для самого життя і можливостей розвитку теперішнього і наступних поколінь.

Виникнення екологічної проблеми, як і виникнення інших глобальних проблем у сфері взаємовідносин суспільства з природою, пов'язане з прискоренням науково-технічного прогресу, яке створює можливості для посилення впливу людини на навколишнє середовище [6, с. 431].

За даними рейтингу та Міжнародного валютного фонду станом на квітень 2017 року, населення України становило 42,5 мільйона осіб. Частка валового внутрішнього продукту (ВВП) України становила 0,29% світового. ВВП України – 93,3 млрд. доларів, а ВВП на душу населення – 2194,4 доларів. Для порівняння: ВВП на душу населення в Швейцарії становив 79,2 тис. доларів, у США – 57,4 тис. доларів, у Сінгапурі – 52,9 тис. доларів, у Польщі – 12,3 тис. доларів, у Росії – 8,9 тис. доларів.

Зазначимо, що торік Україна втратила свої позиції в цьому рейтингу й посіла 85 місце. Ще в 2015-му вона була 79-та, а 2014-го – 76-та (табл. 1).

Таблиця 1

Глобальний економічний рейтинг конкурентоспроможності країн світу за 2016 рік

Нинішнє місце	Країна	Індекс	Попереднє місце
1	Швейцарія	5,81	1
2	Сінгапур	5,72	2
3	США	5,70	3
4	Нідерланди	5,57	5
5	Німеччина	5,57	4
6	Швеція	5,53	9
7	Великобританія	5,49	10
8	Японія	5,48	6
9	Гонконг	5,48	7
10	Фінляндія	5,44	8
36	Польща	4,56	41
43	Росія	4,51	45
59	Грузія	4,32	56
62	Румунія	4,30	53
65	Словаччина	4,28	67
69	Угорщина	4,20	63
84	Намібія	4,02	85
85	Україна	4,00	79
86	Греція	4,00	81
100	Молдова	3,84	84
138	Ємен	2,74	поза рейтингом

У глобальному рейтингу конкурентоспроможності Україна у 2017 році посіла 81 місце серед 137 країн. Це на чотири позиції краще, ніж було торік (85 місце).

Перше місце в цьогорічному глобальному рейтингу конкурентоспроможності традиційно посіла Швейцарія. США цього року другі, торік вони були третіми. Із другої позиції Сполучені Штати змістили Сінгапур, який тепер третій. Росія посідає 38 місце, Польща – 39, Казахстан – 57, Грузія – 69, Молдова – 89. Білорусі в рейтингу немає. Останнє, 137-ме, місце – у Ємену.

Рейтинг щороку складають фахівці Світового економічного форуму (WEF), беручи до уваги різні економічні показники, думки та оцінки експертів. Враховували близько 100 різних показників і факторів – розвиток економіки, інфляцію, розвиток валютного та фондового ринків, інфраструктуру, ефективність роботи державного апарату, показники зайнятості населення, його стану здоров'я, освіти, криміногенну обстановку тощо (табл. 2, 3) [3].

Таблиця 2

Індекс глобальної конкурентоспроможності України по окремим показникам

№	Окремі показники України	Місце в світі	Індекс (макс. 7)
1	Вища освіта та навчання	35	5,1
2	Розмір фінансового ринку	47	4,5
3	Охорона здоров'я та початкова освіта	53	6,0
4	Інновації	61	3,4
5	Інфраструктура	78	3,9
6	Технологічна готовність	81	3,8
7	Ефективність ринку праці	86	4,0
8	Розвиненість бізнесу	90	3,7
9	Ефективність ринку товарів	101	4,0
10	Державний апарат	118	3,2
11	Розвиток фінансового ринку	120	3,1
12	Макроекономічне становище	121	3,5

Таблиця 3

Найбільш проблемні фактори для ведення бізнесу в Україні

Показники	Відсотки/індекс
Інфляція	16,3
Корупція	13,9
Політична нестабільність	12,1
Ставки податку	9,7
Податкове регулювання	9,4
Нестабільність влади/переворот	8,9
Доступ до фінансування	7,0
Неефективна державна бюрократія	6,9
Положення на валютному ринку	4,3
Недостатньо освічена робоча сила	2,5
Недосконала робоча етика у національній робочій силі	1,9
Недостатній потенціал для інновацій	1,8
Обмежувальні правила праці	1,7
Недостатній запас інфраструктури	1,4
Злочинність та крадіжки	1,2
Погане здоров'я населення	1,0

Дані: Всесвітній економічний форум, опитування думки експертів 2017 року

Покращити становище України на світовому ринку можливо завдяки застосуванню ефективної інноваційної та зовнішньоекономічної політики. На наш погляд, головним завданням інноваційної політики держави в епоху поширення глобалізаційних процесів має стати забезпечення збалансованої взаємодії наукового, технічного і виробничого потенціалів, удосконалення механізму активізації інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва, поширення інновацій по усіх сферах економіки.

Для успішної інтеграції України в глобалізаційне поле світового господарства необхідна довгострокова зовнішньоекономічна стратегія. У сфері зовнішньоекономічної політики до теперішнього часу втрачена і не відновлена необхідна комплексність і системність в діяльності відповідних державних органів країни. В умовах наростання в країні фінансово-економічної кризи, загострення соціально-економічних проблем і намагань зі сторони центру вирішувати їх на селективній, вибірній основі цілком можливим стає посилення протиріч між центром і регіонами і навіть посилення сепаратистських тенденцій.

Для України європейська інтеграція – це шлях модернізації економіки, подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, вихід на світові ринки, насамперед на ринок Європейського Союзу (ЄС). Як невід'ємна частина Європи Україна орієнтується на діючу в провідних європейських країнах модель соціально-економічного розвитку.

Політичні переваги інтеграції України у ЄС пов'язані зі створенням надійних механізмів політичної стабільності, демократії та безпеки. Зближення з ЄС є гарантією, а виконання його вимог – інструментом розбудови демократичних інституцій в Україні. Крім того, членство у ЄС відкриє шлях до колективних структур спільної безпеки Євросоюзу, забезпечить ефективнішу координацію дій з європейськими державами у сфері контролю за експортом і нерозповсюдження зброї масового знищення, дасть змогу активізувати співробітництво в боротьбі з тероризмом, організованою злочинністю, контрабандою, нелегальною міграцією, наркобізнесом тощо.

Успішність будь-якої євроінтеграційної політики полягає не в твердженнях і деклараціях про європейський вибір, а в банальному слідуванні принципам та цілям цієї політики.

Європейський вибір України відкриває нові перспективи співробітництва з розвинутими країнами континенту, надає можливості економічного розвитку, зміцнення позицій України у світовій системі міжнародних відносин. Це – найкращий спосіб реалізації національних інтересів.

Українська стратегія глобалізації не повинна бути однобокою, що зачіпає яку-небудь одну сферу – економіку, торгівлю, фінанси, вона повинна бути комплексною. Нова глобалізаційна стратегія розвитку на майбутнє повинна будуватися на науково-обґрунтованій національній стратегії розвитку, що враховує загальносвітові проблеми. Глобалізація ставить Україну перед проблемою самовизначення цілей розвитку і місця в сучасному світі – чи буде це експортно-сировинна модель розвитку, чи модель повноправного партнерства на світовій арені.

Висновок.

Україна не використовує всі свої конкурентні переваги (дешева робоча сила, достатня ресурсозабезпеченість деякими видами сировини, використання вигідного гео економічного розташування тощо), оскільки офіційний сектор економіки неефективний. Натомість конкуренти широко застосовують високі й запатентовані технології, стимулюють виробництво унікальних товарів, всебічно залучають наукову еліту, кредитують інновації.

Тому пріоритетним завданням має стати наближення вітчизняної економіки до рівня провідних країн світу шляхом активізації інноваційного процесу, підвищення стимулів до праці, покращення інвестиційного клімату, адаптації законодавства до сучасних умов господарювання, всебічної підтримки підприємництва. Таким чином, якщо Україна хоче стати повноцінним суб'єктом глобальної економічної діяльності, брати участь не лише на ринках чорної металургії або простих хімічних виробів, вона має створювати власні транснаціональні структури.

Загальними напрямками повинні стати політика протекціонізму та підтримки національного виробника, ефективна міжнародна політика. Державний вплив на розподіл ресурсів та прибутку між галузями виробництва, підтримка соціальних галузей, ефективна антимонопольна політика.

Україна сьогодні постала перед необхідністю розробки оптимальної стратегії розвитку національної економіки, моделі участі в світовому глобалізаційному процесі.

Список використаних джерел:

1. Бельська Т.В. Глобалізація як фактор трансформації владно-суспільних відносин / Т. В. Бельська // Публічне управління: теорія та практика. – 2013. – Вип.1. – С. 72-78. – ежим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2013_1_14
2. Жадан О.В. Феномен глобалізації як соціально-економічна проблема: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2012-1/doc/4/02.pdf>
3. Електроний ресурс: <https://tsn.ua/groshi/ukrayina-pokraschila-pokaznik-u-svitovomu-reytingu-konkurentospromozhnosti-scho-ne-tak-u-derzhavi-998540.html>
4. Зянько, В. Глобалізація та інноваційний процес: їхній взаємовплив [Текст] / В. Зянько // Економіка України. – 2006. – №2. – С. 84–89.
5. Крапивний І.В. Глобалізація: сутність, чинники та етапи розвитку / І.В. Крапивний // Вісник СумДУ. – 2008. – №1. – С. 129-137. – (Серія Економіка).
6. Міжнародна економіка: Підручник/ А.П. Румянцев, Г.Н. Климко та ін.; За ред. А.П. Румянцева. – К.: Знання-Прес, 2003. – 447 с.
7. Олійник О. М. Глобальне та локальне як чинники формування феномена глокалізації / О. М. Олійник // Україна наукова : п'ята всеукр. наук.-практ. інтернет- конф., Київ, 23-25 грудня 2008 р. : зб. матеріалів : [в 2-х ч.]. – К., 2008. – Ч. 2. – С. 51-52.
8. Структурні зміни та економічний розвиток України : [монографія] / [Геєць В. М., Шинкарук Л. В., Артюмова Т. І. та ін.]; за ред. Л. В. Шинкарук ; Ін-т екон. та прогнозів. – К., 2011. – 696 с.
9. Турсунова Р. Ю. Феномен духовності и её компоненты в условиях глобализации / Р. Ю. Турсунова // Политика и общественные науки в эпоху глобализации : материалы междунар. научн. форума / Институт фундаментальных исследований (3-4 сентября 2012 г., Харьков). – Х. : ИФИ, 2012. – С. 9-14.